

**การสร้างขีดความสามารถของเครือข่ายภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชน
ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบท***
**CAPACITY ENHANCEMENT OF GOVERNMENTAL, LOCAL AND COMMUNITY
NETWORKS FOR LIFELONG LEARNING PROMOTION AMONG THE ELDERLY IN
URBAN AND RURAL COMMUNITY CONTEXTS**

ศิริลักษณ์ คัมภีรานนท์^{1*}, สุปรียา นุ่นเกลี้ยง¹, นูริยะ ลาเตะเกะ², บุปผา ไชยแสง¹, ปิยะดา มณีนิล³, สุทัศน์ รุ่งระวีวรรณ³
Siriluk Khumphiranont^{1*}, Supreeya Nunkliang¹, Nuriya Latekeh², Buppha Chaisaeng¹, Piyada Maneenin³, Suthat Rungrawiwon³

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ยะลา ประเทศไทย

¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Yala Rajabhat University, Yala, Thailand

²คณะสาธารณสุขศาสตร์และสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ยะลา ประเทศไทย

²Faculty of Public Health and Allied Health Sciences, Yala Rajabhat University, Yala, Thailand

³คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ยะลา ประเทศไทย

³Faculty of Management Sciences, Yala Rajabhat University, Yala, Thailand

*Corresponding author E-mail: siriluk.k@yru.ac.th

*Tel: 086-386-7474

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายการเรียนรู้ของภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ และ 2) การสร้างขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายการเรียนรู้ของภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบท การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลนครยะลาและพื้นที่ตำบลตาชี ประกอบด้วย บุคลากรภาครัฐ บุคลากรท้องถิ่น ตัวแทนชุมชนและตัวแทนองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ จำนวนรวม 34 คน เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม และการประชุมกลุ่มย่อย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิคการตีความและนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงธีม ผลการวิจัยพบว่า ขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุเกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่ กล่าวคือ พื้นที่เมืองโดดเด่นด้านความหลากหลายของประเภทแหล่งเรียนรู้ มีข้อได้เปรียบด้านทรัพยากรและโครงสร้างองค์กร ส่วนพื้นที่ชนบทโดดเด่นด้านทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็น ความเข้มแข็งของขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายฯ ประกอบด้วย ทรัพยากร เครือข่าย และทุนทางสังคม ส่วนการเสริมสร้างขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายต้องอาศัยปัจจัยเชิงโครงสร้าง กระบวนการ บุคคล และทรัพยากร โดยใช้คลังปัญญาผู้สูงอายุร่วมกับหน่วยจัดการเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนเครือข่ายใน 3 มิติหลัก ได้แก่ ด้านองค์ความรู้ ด้านกระบวนการเรียนรู้ และด้านการบริหารจัดการ เครือข่ายแบบมีส่วนร่วม ถือว่าเป็นการพัฒนาเชิงบูรณาการตามบริบทพื้นที่ที่เน้นครอบคลุม 4 มิติ ได้แก่ การบูรณาการทรัพยากร การพัฒนากลไก การประสานงานเครือข่าย การเสริมสร้างทุนทางสังคม และการปรับใช้กลไกเชิงนโยบายให้เหมาะสมกับพื้นที่

คำสำคัญ: ขีดความสามารถ, เครือข่ายภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชน, การเรียนรู้ตลอดชีวิต, ผู้สูงอายุ

Abstract

The objectives of this research were to: 1) Synthesize the capacity of learning network mechanisms among governmental, local, and community sectors in promoting lifelong learning for the elderly; and 2) Establish capacity enhancement guidelines for governmental, local, and community learning network mechanisms to effectively promote lifelong learning among the elderly in both urban and rural community contexts. This study employed a qualitative research design. Key informants were drawn from Yala Municipality and Tachee Subdistrict. The informants consisted of 34 participants, including public officials, local government personnel, community representatives, and representatives from non-state organizations. Qualitative data were collected through in-depth interviews, focus-group discussions, and small meetings. Consequently, the data were analyzed using interpretive techniques and thematic analysis, and guided by interpretive synthesis approach. The findings indicated that the capacity of governmental, local, and community network mechanisms in promoting lifelong learning among the elderly were directly correlated with contextual characteristics of each area. Specifically, the urban area demonstrated distinct prominence in the diversity of available learning resources, organizational structures, and resource advantages. Conversely, the rural area exhibited notable strengths in social capital and indigenous local wisdom. These capacities of the network mechanisms fundamentally comprised three key elements: resources, networks, and social capital. Furthermore, the enhancement of capacities within these network mechanisms required structural, procedural, individual, and resource-related factors, utilizing the elderly wisdom repository in conjunction with learning management units to drive the network across three core dimensions: knowledge, learning processes, and participatory network management. This process represents an integrated development approach that is explicitly tailored to spatial contexts, emphasizing four key dimensions: resource integration, the development of network coordination mechanisms, the strengthening of social capital, and the strategic adaptation of policy mechanisms to suit specific local contexts.

Keywords: Capacity Governmental, Local and Community Network Mechanisms, Lifelong Learning, The Elderly

บทนำ

ประเทศไทยมีปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมโดยภาพรวมสูงในหลาย ๆ มิติ กล่าวคือ ผู้มีรายได้สูงสุด 10% ของประเทศมีสัดส่วนของรายได้เกินกว่าครึ่งของรายได้ทั้งหมด (52.10%) และผู้มีรายได้สูงสุด 1% ของประเทศครอบคลุมสัดส่วนรายได้อยู่ที่เกือบ 20% และผู้ที่มีรายได้ต่ำสุด 50% ของประเทศมีสัดส่วนรายได้เพียง 11% ของรายได้ทั้งหมด ช่องว่างทางรายได้ระหว่างกลุ่มที่มีรายได้สูงสุด 10% และผู้ที่มีรายได้ต่ำสุด 50% ขยายจาก 42% เป็น 47% ระหว่างปี 2014 ถึง 2024 สะท้อนความเหลื่อมล้ำที่ยังคงเพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย ๆ (ชนกนันท์ เจริญบริบูรณ์ และชญาดา จิรจิตติถาวร, 2568) ทั้งนี้ การก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้เพิ่มความจำเป็นของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในฐานะกลไกสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความท้าทายด้านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และดิจิทัล แต่สำหรับผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีการศึกษาสูง หรืออาศัยอยู่ในเขตเมืองมักมีโอกาเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้



มากกว่าผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการเรียนรู้ (learning inequality) ซึ่งพื้นที่ชนบทผู้มีรายได้น้อยและผู้สูงอายุมักมีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางความรู้และทักษะระหว่างกลุ่มประชากร เมื่อขาดโอกาสพัฒนาตนเองย่อมนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิต รายได้ และศักยภาพในการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน อีกทั้งพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้กำหนดให้ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมและระบบสนับสนุน การเรียนรู้ในทุกระดับ ทั้งครอบครัว ชุมชน และสังคม (พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2551) ซึ่งระบบนิเวศการเรียนรู้ (learning ecosystem) มีความสำคัญต่อการสร้างโอกาสการเรียนรู้ที่หลากหลายผ่านการมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคประชาสังคม แต่การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพัง แต่ต้องอาศัยกลไกเครือข่ายที่เชื่อมโยงภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อร่วมกันจัดการทรัพยากรความรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และแนวคิดการบริหารเครือข่ายที่เน้นการประสานความร่วมมือ การแบ่งปันทรัพยากร และการสร้างคุณค่าร่วม นอกจากนี้ แนวคิดนวัตกรรมทางสังคม (Mulgan, G. et al., 2007) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนากลไกเครือข่าย โดยเฉพาะการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับบริบท เช่น การพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุ และการจัดกิจกรรมเรียนรู้เชิงปฏิบัติ แต่สภาพความเป็นจริงในพื้นที่ยังมีช่องว่างการเชื่อมโยงกลไกองค์กรและเครือข่ายให้ทำงานเป็นระบบในพื้นที่ชนบทและพื้นที่เมือง ซึ่งมีลักษณะทรัพยากรและศักยภาพที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ ความท้าทายว่าสังคมไทยยังขาดนิสสัยการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งการจัดการเรียนรู้แต่ละพื้นที่มีความต่างกันในองค์ประกอบทั้งทรัพยากรการเรียนรู้ หน่วยจัดการเรียนรู้ และผู้เรียนรู้ที่มีทักษะความพร้อมการเรียนรู้ไม่เท่ากัน บทบาทของกลไกระดับต่าง ๆ จะเข้ามามีบทบาทผลักดันส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชนที่หลากหลาย เนื่องจากปัจจัยด้านโครงสร้างหน้าที่ และปัจจัยเชิงพื้นที่มีฐานทรัพยากรและทุนทางสังคมมาช่วยสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ตามสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ การปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มผู้เรียนและกลไกเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเข้ามาช่วยส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับผู้สูงอายุ โดยการดำเนินงานการเรียนรู้ตลอดชีวิตในแต่ละพื้นที่ที่ต่างกันส่งผลให้ประสิทธิภาพของกลไกเครือข่ายแตกต่างกันตามบริบท โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะเฉพาะด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ย่อมส่งผลต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ขณะเดียวกัน มีช่องว่างด้านการบูรณาการในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรและเครือข่ายในพื้นที่ทั้งเขตเมืองและชนบท ทำให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ แต่สภาพความเป็นจริงพื้นที่ยังมีช่องว่างการเชื่อมโยงกลไกองค์กรและเครือข่ายให้ทำงานในพื้นที่ชนบทและพื้นที่เมือง โดยจังหวัดชายแดนใต้มีลักษณะต่างกันบริบทพัฒนาหรือลักษณะเฉพาะ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่มีเงื่อนไขขององค์ความรู้เฉพาะถิ่น จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายการพัฒนากลไกองค์กรต่างๆ ที่อยู่ในระบบนิเวศ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

จากสภาพความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย การขาดระบบส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกันทำให้คนเข้าถึงการเรียนรู้ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้ประชาชนและผู้สูงอายุขาดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพและยกระดับคุณภาพชีวิต ดังนั้น การแก้ไขปัญหาต้องมุ่งส่งเสริมให้ทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสการเรียนรู้ โดยเฉพาะผู้สูงอายุผ่านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน เทคโนโลยี หลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการและเครือข่ายที่มีการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการศึกษาเน้นเน้นการสังเคราะห์ขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายในบริบทพื้นที่และการเสริมสร้างขีดความสามารถของเครือข่ายการเรียนรู้โดยพิจารณาการออกแบบวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับการเปิดโอกาสให้เข้าถึงทรัพยากร ทักษะ และวิธีการใหม่ ๆ การบูรณาการทรัพยากรและการขับเคลื่อนนโยบายและการแก้ปัญหาชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต นำไปสู่รูปแบบการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในบริบทของพื้นที่ชนบท คือ ตำบลตาชี อำเภอยะหา มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูง ประชาชนทำสวนผลไม้ และนับถือศาสนาพุทธเกือบ 100 % ส่วนเทศบาลนครยะลาเป็นชุมชนเมือง สภาพพื้นที่เป็นศูนย์กลางของส่วนราชการและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต และประชาชนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งงานวิจัยนี้มุ่งแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถของกลไกในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่อื่นจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและการพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์ขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายการเรียนรู้ของภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบท จังหวัดยะลา
2. เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายการเรียนรู้ของภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบท จังหวัดยะลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวทางการสังเคราะห์ข้อมูลแบบ “จากล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach)” ให้ความสำคัญกับการสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์จริงของพื้นที่เพื่อศึกษาขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายและแนวทางการเสริมสร้างขีดความสามารถของเครือข่ายการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในบริบทพื้นที่เมืองและชนบท

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนจากภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุใน 2 พื้นที่ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งหรือมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ และดูแลงานผู้สูงอายุ กล่าวคือ พื้นที่ตำบลยะหา ประกอบด้วย ครูของศสกร. อำเภอยะหา เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตาชี จำนวน 3 หน่วยงาน ๆ ละ 2 คน รวมเป็น 6 คน และพื้นที่เทศบาลนครยะลา ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของกอง/สำนักต่าง ๆ ของเทศบาลนครยะลา จำนวน 4 คน เจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชนจังหวัดยะลา และครูของศสกร. อำเภอยะหา จำนวน 3 คน เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยะลา จำนวน 2 คนและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งการเรียนรู้จังหวัดยะลา จำนวน 2 คน รวมจำนวน 17 คน และกลุ่มที่ 2 เป็นการคัดเลือกแบบอาสาสมัคร สำหรับบุคคลที่ไม่ใช่ภาครัฐที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กล่าวคือ พื้นที่ตำบลยะหา ประกอบด้วย กรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ปราชญ์ชุมชน/คลังปัญญาผู้สูงอายุ จำนวน 8 คน และพื้นที่เทศบาลนครยะลา ประกอบด้วย กรรมการชมรมผู้สูงอายุ กรรมการชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 9 คน จำนวนรวม 17 คน รวมทั้ง 2 กลุ่ม เป็นจำนวนทั้งหมด 34 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเพื่อนำไปเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มในพื้นที่ศึกษาทั้ง 2 แห่ง อยู่ภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผู้ให้ข้อมูลได้รับการชี้แจงรายละเอียดของการวิจัยและให้ความยินยอมก่อนเข้าร่วมการศึกษา โดยมีการคุ้มครองสิทธิและรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย โดยทั้งนี้ความน่าเชื่อถือของงานวิจัยเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือด้วยการใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า การยืนยันข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล การบันทึกกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ



การวิเคราะห์ข้อมูลไม่ใช่สถิติในการวิเคราะห์ แต่ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงสัมพันธ์เพื่อค้นหารูปแบบของกลไกเครือข่ายที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในแต่ละบริบทพื้นที่ โดยตีความด้านความสามารถในการทำงานของกลไกต่าง ๆ จากนั้นนำข้อมูลความสามารถมาวิเคราะห์ช่องว่างเพื่อกำหนดแนวทางการเสริมสร้างขีดความสามารถของเครือข่ายให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนเมืองและชนบท

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบท

จากการสนทนากลุ่มของกลุ่มผู้ดำรงตำแหน่งหรือมีบทบาทเกี่ยวข้องของพื้นที่ตำบลยะลา และกลุ่มอาสาสมัครที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมและดูแลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลยะลาทั้ง 2 กลุ่ม จำนวนรวม 34 คน โดยนำมาสังเคราะห์ขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายการส่งเสริมการเรียนรู้ในพื้นที่ชุมชนเมือง และชุมชนชนบทสรุปผลการศึกษา ดังนี้

1. ด้านการบริหารทรัพยากร คือ ความสามารถในการระดม จัดสรร และใช้ทรัพยากร และเครือข่ายสนับสนุนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยนำมาวิเคราะห์ได้ว่าชุมชนเมืองมีทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้หลากหลายกว่า เช่น ชุมชนเมือง ในเขตเทศบาลนครยะลามีแหล่งเรียนรู้หลากหลาย เช่น ห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี พื้นที่สร้างสรรค์ TK Park ยะลา เป็นต้น ขณะที่ชุมชนชนบท ตำบลตาชี มีความสามารถใช้ทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนทรัพยากรอื่น เช่น คลังปัญญาผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่เป็นครูวิทยากรถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ เช่น ความรู้ด้านการแปรรูปผลไม้ทุเรียนกวน รวมถึงมีความสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยพื้นที่ชุมชน เช่น วัด โรงเรียนผู้สูงอายุ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้

2. ด้านระบบและกระบวนการ คือ ความสามารถในการออกแบบ วางแผน ประสานงาน ติดตาม และพัฒนากระบวนการทำงานของเครือข่ายอย่างเป็นระบบ โดยสามารถตีความได้ว่าพื้นที่ที่มีระบบบริหารจัดการชัดเจนและมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง จะสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน และเมื่อพิจารณาตามบริบท พบว่า พื้นที่เมืองมีโครงสร้างองค์กรที่ซับซ้อน มีหน่วยงานจำนวนมาก และมีลักษณะการทำงานแบบต่างคนต่างทำ วัฒนธรรมองค์กรที่เป็นทางการส่งผลให้การบูรณาการเชิงนโยบายและการประสานงานเกิดขึ้นได้ยาก เช่น ในพื้นที่เทศบาลนครยะลา มีการจัดตั้งกลุ่มชมรมวงป๊อปปี้ ซึ่งเป็นกลุ่มเกษียณที่สนใจรวมกลุ่มด้านการร้องเพลง รวมทั้ง กลุ่มผู้สูงอายุที่มาร่วมกิจกรรมอบรมต่าง ๆ กับห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี แต่ในทางตรงกันข้าม พื้นที่ชนบทมีกลไกการประสานงานไม่เป็นทางการที่เข้มแข็ง และใช้ทุนต่าง ๆ ในชุมชนเป็นฐานดำเนินงาน เช่น ตำบลตาชี มีพื้นที่แหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรสามารถจัดเป็นฐานการเรียนรู้ด้านอาชีพ และสถานที่วัดวงศบรรพต ตำบลตาชี เป็นที่พบปะทำกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมประเพณี

3. ด้านบุคลากร คือ ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ภาวะผู้นำของบุคลากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการเรียนรู้ สามารถตีความได้ว่าชุมชนเมืองมักมีบุคลากรผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความสามารถ และศักยภาพมากกว่าชุมชนชนบท และเข้าถึงองค์ความรู้ใหม่ เช่น TK Park ยะลา จัดกิจกรรมอบรมรู้เท่าทันภัยออนไลน์ ส่วนชุมชนชนบทมีจุดเด่นด้านผู้นำชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับชุมชนและสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุได้ดี

4. ด้านบริบทพื้นที่ คือ ความสามารถในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความต้องการของพื้นที่ สามารถตีความได้ว่าพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้กับวิถีชีวิตและปัญหาของชุมชนได้ ทำให้ประชาชนเข้าร่วมและได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้มากขึ้น มีการพึ่งพาอาศัยกัน ในชุมชนเป็นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน เช่น ตำบลตาชี หน่วยงานศสกร. อำเภอเยลา จัดกิจกรรมอบรมด้านอาชีพ เช่น การทำขนมโบราณ โดยใช้

ประชาชนผู้รู้เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้คนในชุมชน ส่วนชุมชนเมืองมีความหลากหลายของประชากรและหน่วยงาน ส่งผลให้เกิดโอกาสการพัฒนา เช่น การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เขตเทศบาลนครยะลาที่มีพื้นที่ทำกิจกรรมหลากหลายทั้งด้านสุขภาพ ด้านนันทนาการ และด้านอาชีพ

5. ด้านนโยบายและสถาบัน คือ ความสามารถขององค์กรและหน่วยงานในการกำหนดนโยบาย กฎระเบียบ และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถตีความได้ว่าพื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐอย่างชัดเจน จะมีความต่อเนื่องในการดำเนินงานและสามารถขยายผลได้ในระยะยาว เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลตาชีมีการวางแผนจัดทำโครงการโดยของงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงาน สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยะลาที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ และยังสัมพันธ์กับแผนกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ

โดยสรุปการพัฒนาหลักเครือข่ายจึงควรคำนึงถึงบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ที่ทำให้การออกแบบการเสริมสร้างขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุมุ่งเน้นการพัฒนาขีดความสามารถ 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) การเสริมสร้างการบูรณาการทรัพยากร 2) การพัฒนาโครงสร้างและกลไกการประสานงานเครือข่าย 3) การยกระดับทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 4) การปรับใช้กลไกเชิงนโยบายและสถาบันให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

ผลการศึกษาการเสริมสร้างขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบท

จากผลการวิเคราะห์กลไกเครือข่ายการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในพื้นที่ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท มีแนวทางการเสริมสร้างขีดความสามารถโดยพัฒนาตามบริบทพื้นที่ โดยสรุปเป็นตารางเปรียบเทียบ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบแนวทางการเสริมสร้างขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายฯ ที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบท

ด้านขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายฯ	ชุมชนเมือง (เทศบาลนครยะลา)	ชุมชนชนบท (องค์การบริหารส่วนตำบลตาชี)
1. ด้านการบริหารทรัพยากร	พัฒนาระบบบริหารทรัพยากรร่วมและฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้กลางเพื่อลดความซ้ำซ้อน	พัฒนาเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ชุมชนและคลังภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นระบบ
2. ด้านระบบและกระบวนการ	พัฒนาระบบบริหารเครือข่ายแบบบูรณาการและสร้างกลไกประสานงานกลางระหว่างหน่วยงาน	ยกระดับกลไกประสานงานแบบไม่เป็นทางการให้เป็นระบบกึ่งทางการโดยยังคงความคล่องตัวของชุมชน
3. ด้านบุคลากร	พัฒนาทักษะการบริหารเครือข่าย การจัดการความรู้ และการออกแบบการเรียนรู้	ส่งเสริมการคิดเชิงระบบ การสร้างนวัตกรรม และการพัฒนาผู้นำชุมชน
4. ด้านบริบทพื้นที่	พัฒนาหลักสูตรเฉพาะกลุ่ม เช่น ทักษะดิจิทัล และการเรียนรู้ข้ามวัย	ใช้ทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้
5. ด้านนโยบายและสถาบัน	บูรณาการการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ในแผนพัฒนาเมือง	สร้างสถาบันการเรียนรู้ชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

โดยสรุปการสร้างขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุควรเป็นการพัฒนาเชิงบูรณาการตามบริบทพื้นที่ และการออกแบบกลไกต้องสอดคล้องกับทรัพยากร ทุนทางสังคม และศักยภาพของแต่ละพื้นที่



อภิปรายผล

การสังเคราะห์ขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบท สามารถอภิปรายผลได้ว่า

จากผลการศึกษาการสังเคราะห์ขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบทใน 5 ด้าน คือ

1. ด้านการบริหารทรัพยากร พบว่า ชุมชนเมืองในเขตเทศบาลนครยะลา มีแหล่งเรียนรู้หลากหลาย ขณะที่ชุมชนชนบท ตำบลตาชี มีความสามารถใช้ทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนทรัพยากรอื่น ๆ อาศัยพื้นที่ชุมชน เช่น วัด โรงเรียนผู้สูงอายุ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้
2. ด้านระบบและกระบวนการ พบว่า พื้นที่เมืองในเขตเทศบาลนครยะลา มีการจัดตั้งกลุ่มชมรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ แต่พื้นที่ชนบท ตำบลตาชี มีกลไกการประสานงานไม่เป็นทางการที่เข้มแข็ง
3. ด้านบุคลากร พบว่า ชุมชนเมืองมักมีบุคลากรผู้เชี่ยวชาญที่มีศักยภาพมากกว่าและเข้าถึงองค์ความรู้ใหม่ ส่วนชุมชนชนบทมีจุดเด่นด้านผู้นำชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่นสามารถถ่ายทอดความรู้และเข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุได้ดี
4. ด้านบริบทพื้นที่ พบว่า ชุมชนชนบทมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านเป็นฐาน การเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น ตำบลตาชี หน่วยงานของศสกร. อำเภอเยหา จัดกิจกรรมอบรมด้านอาชีพ ส่วนชุมชนเมืองมีความหลากหลายของประชากรและหน่วยงานส่งผลให้เกิดโอกาสเชิงโครงสร้างในการพัฒนา เช่น การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมที่หลากหลาย
5. ด้านนโยบายและสถาบัน พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลตาชีมีการวางแผนจัดทำโครงการโดยของงบประมาณภายนอก มาช่วยสนับสนุนแผนกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่วนพื้นที่เขตเทศบาลนครยะลา หน่วยงานศสกร. ในส่วนของห้องสมุดเฉลิมราชกุมารีได้ทำโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

จากขีดความสามารถต่าง ๆ ข้างต้น สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นประเด็นต่าง ๆ และนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านทรัพยากร (Resource Capacity) กล่าวคือ ความสามารถในการระดม จัดสรร และใช้ทรัพยากร และการบริหารทรัพยากร เช่น งบประมาณ สถานที่ เทคโนโลยี และเครือข่าย ตลอดจน ด้านบุคลากร เช่น ทักษะ ประสบการณ์ ความรู้ และภาวะผู้นำของบุคลากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริม สนับสนุน เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับแนวคิด Resource-Based View (RBV) ที่อธิบายว่าความได้เปรียบขององค์กรหรือเครือข่ายเกิดจากความสามารถในการจัดการ บุคลากร และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีคุณค่า รวมถึงทรัพยากรที่ฝังอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมและชุมชน (Gibson, C. B. et al., 2021); (D'Oria, L. et al., 2021) โดยแม้พื้นที่ชนบทจะมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรเชิงกายภาพ แต่สามารถแปลงทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นขีดความสามารถของเครือข่ายการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนว่าทรัพยากรเชิงบริบทและความสามารถในการจัดการทรัพยากรมีความสำคัญต่อการสร้างคุณค่าและความยั่งยืนของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เมื่อนำแนวคิดนี้พิจารณาในบริบทชายแดนใต้ซึ่งมีทรัพยากรเชิงบริบทมีคุณค่า แต่การแปลงทุนดังกล่าวให้เป็นขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนาและชุมชนอย่างเป็นระบบ จึงจะสามารถเปลี่ยนทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดคุณค่าต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนได้อย่างยั่งยืน

ประเด็นที่ 2 ด้านเครือข่าย (Network Capacity) กล่าวคือ ความสามารถขององค์กร หน่วยงาน หรือกลไกเครือข่ายในการสร้าง รักษา บริหารจัดการ และใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อระดมทรัพยากร องค์ความรู้ และความร่วมมือในการบรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทั้งสองพื้นที่สะท้อนแนวคิดการกำกับดูแลแบบเครือข่าย และการบริหารจัดการแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) ที่มองว่าการแก้ไขปัญหาสาธารณะจำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม

และชุมชน ผ่านกระบวนการสร้างคุณค่าร่วม การประสานงาน และการตัดสินใจร่วมกัน (Wang, H. & Ran, B., 2023) โดยพบว่า หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนมีบทบาทร่วมกันในการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ และออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ แต่แนวคิด Network Governance มีข้อจำกัด เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทชายแดนได้เนื่องจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลต่อรูปแบบการสื่อสาร และความสัมพันธ์ของเครือข่าย ดังนั้น การพัฒนาขีดความสามารถของเครือข่ายจึงควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ (Sixsmith, J. et al., 2023) นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นว่าเครือข่ายไม่เพียงแต่เป็นทางการ มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนการเรียนรู้ในชุมชนชายแดนได้ โดยเฉพาะบทบาทของปราชญ์ชุมชน กลุ่มสตรี ผู้นำศาสนา และกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงและสร้างความไว้วางใจได้มากกว่ากลไกทางราชการในบางสถานการณ์ สอดคล้องกับการศึกษาของ Chumo, I. et al. ที่พบว่า เครือข่ายทางการและไม่เป็นทางการมีลักษณะเกี่ยวพันกัน และมีความสำคัญต่อการจัดการปัญหาของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ (Chumo, I. et al., 2023)

ประเด็นที่ 3 ด้านทุนทางสังคม (social capacity) มีความเชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่ หมายถึง ความสามารถในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความต้องการของคนในพื้นที่นั้น เช่น ตำบลตาสีมีจุดแข็งด้านทุนทางสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ide, K. et al. พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนช่วยเสริมสร้างทุนทางสังคม ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ (Ide, K. et al., 2025) และสอดคล้องกับการศึกษาของ Lee, K. & Park, J.-H. ที่พบว่า การสนับสนุนทางสังคมและเครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชนส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการสูงวัยอย่างมีคุณภาพ โดยความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน และเครือข่ายท้องถิ่น ช่วยสร้างแรงจูงใจและโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง (Lee, K. & Park, J.-H., 2021) ส่วนพื้นที่เทศบาลนครยะลา พบว่า มีจุดเด่นด้านทรัพยากร เทคโนโลยี และนวัตกรรมการเรียนรู้ ซึ่งสามารถอธิบายผ่านแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ที่มองว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างบุคคล ชุมชน องค์กร และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับการศึกษาของ Lin, K.-C. et al. ที่เสนอว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุควรอาศัยระบบนิเวศการเรียนรู้ที่บูรณาการแหล่งเรียนรู้ เทคโนโลยี สุขภาพ และการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ (Lin, K.-C. et al., 2025) ทั้งนี้ เงื่อนไขพิเศษของทุนทางสังคมในบริบทชายแดนได้ คือ 1) ทุนทางสังคมเชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งชุมชนชายแดนได้มีทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เช่น ภาษา ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชุมชน ดังนั้น การสร้างขีดความสามารถด้านสังคมต้องสามารถเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นทุนการเรียนรู้ (Learning Capital) และ 2) ความสัมพันธ์แบบเครือญาติยังมีอิทธิพลสูง ดังนั้น การออกแบบกิจกรรมควรต้องใช้ผู้นำธรรมชาติเป็นแกนนำ หรือใช้กลุ่มเครือญาติและกลุ่มชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้

สรุปผลการวิเคราะห์ขีดความสามารถสะท้อนว่า กลไกเครือข่ายการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเมือง และชนบทมีจุดแข็งและข้อจำกัดที่ต่างกันตามบริบทพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความเหมาะสมเชิงบริบท (Contextual Appropriateness) การดัดแปลงสภาพของชุมชนจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ฝังอยู่ในบริบทและช่วยลดข้อจำกัดด้านทรัพยากรของภาครัฐ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่เน้นเปิดพื้นที่การเรียนรู้แบบอ้อยาศัย ซึ่งมีความยืดหยุ่นสำหรับผู้สูงอายุ โดยเครือข่ายภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนทำหน้าที่เป็นระบบสนับสนุนที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม เพื่อร่วมกันพัฒนาทักษะและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ กานต์ชนิต สุตา คำ และพจนนา พิษิตปัจจา ที่พบว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีกลไกการผลิตร่วมที่สร้างการเรียนรู้ภายใต้เงื่อนไข 3 ประการ ได้แก่ 1) การเรียนรู้ที่เกื้อกูลกัน 2) สภาพแวดล้อมที่สร้างวิธีการเรียนรู้



ที่หลากหลาย และ 3) การขับเคลื่อนผ่านพันธกิจและเป้าหมายองค์กร ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาวะเพื่อบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ตลอดชีวิต (กานต์ชนิต สุตาคำ และพจนา พิษิตปัจจา, 2565)

การเสริมสร้างขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบริบทเมืองและชนบท สามารถอภิปรายผลได้ว่า

การเสริมสร้างขีดความสามารถของกลไกเครือข่ายในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุต้องอาศัยปัจจัยเชิงโครงสร้าง กระบวนการ บุคคล และทรัพยากร โดยใช้คลังปัญญาผู้สูงอายุร่วมกับหน่วยจัดการเรียนรู้ขับเคลื่อนเครือข่ายใน 3 มิติหลัก ได้แก่ ด้านองค์ความรู้ คือ การบูรณาการภูมิปัญญาและวิทยาการสมัยใหม่ ด้านกระบวนการเรียนรู้ คือ การใช้ผู้สูงอายุเป็นพี่เลี้ยงผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และด้านการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วม คือ การขับเคลื่อนที่อาศัยทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะพื้นที่ชนบทที่มีความใกล้ชิดระหว่างผู้นำและประชาชนท้องถิ่น จากผลวิจัยนี้มีประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยอื่น ๆ กล่าวคือ ประเด็นการสนับสนุนและการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมเป็นการสนับสนุนทางสังคม ส่งผลเชิงบวกต่อการเรียนรู้และการสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (Lee, K. & Park, J.-H., 2025) ซึ่งการเรียนรู้ควรเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ความต้องการและอัตลักษณ์ของชุมชน โดยผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้สร้างพื้นที่ทางสังคม และเชื่อมโยงกับการทำกิจกรรมอาสาสมัคร (มลิวัลย์ เสนาวงษ์, 2568); (Cho, J. K. & Lee, J., 2025) ส่วนประเด็นการบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานเป็นการสะท้อนจากกรณีศึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดพิจิตร ที่มีการพัฒนาศักยภาพผ่านการบูรณาการร่วมกันของภาคีเครือข่ายที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ (พระครูพิสุทธิปัญญาภิวัฒน์ และคณะ, 2565) นอกจากนี้ ประเด็นองค์ประกอบการพัฒนาเครือข่าย 5 ด้าน ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกัน การกระตุ้นความสนใจ การตระหนักถึงการเชื่อมโยง การเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่าย โดยการ ระดมสมอง และทรัพยากร และการสรุปประสบการณ์เพื่อขยายเครือข่ายทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน (ชนันภรณ์ อารีกุล, 2566) รวมทั้ง ประเด็นการใช้ชุมชนเป็นฐาน คือ การนำแนวคิดสังคมสูงวัย และคุณภาพชีวิตมาขับเคลื่อน โดยมีตัวแทนชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลักเพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงและเน้นความร่วมมือในภาคีเครือข่าย (สาธิมาน มากชูชิต และคณะ, 2566)

จากผลวิจัยสามารถค้นพบองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย คือ 1) ความสำเร็จของกลไกเครือข่ายการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณทรัพยากรที่มีอยู่ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการแปลงทุนเชิงบริบท เช่น ทุนทางสังคมของพื้นที่ให้กลายเป็นทุนการเรียนรู้ (Learning Capital) สามารถแปลงเป็นขีดความสามารถของเครือข่าย และ 2) ตัวแบบการสร้างความสามารถตามบริบทพื้นที่ทั้งเครือข่ายในชุมชนเมืองและชนบทต้องพัฒนามาตาม จุดแข็งและข้อจำกัด ประกอบด้วย 4 กลไก คือ 1) การบูรณาการทรัพยากร 2) การประสานงานเครือข่าย 3) การเสริมสร้างทุนทางสังคม และ 4) การปรับกลไกเชิงนโยบายและสถาบันให้เหมาะกับพื้นที่

สรุปและข้อเสนอแนะ

การสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัยสรุปว่าบริบทพื้นที่เป็นตัวกำหนดเงื่อนไขขีดความสามารถของเครือข่าย และการออกแบบการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ตามบริบทมีความยืดหยุ่นไม่ใช้รูปแบบเดียวกันทุกพื้นที่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ 1) การขับเคลื่อนนโยบายโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยส่งเสริมการผลิตชุดสื่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และ 2) สร้างข้อตกลงความร่วมมือระดับเครือข่ายในการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุแบบบูรณาการข้ามกิจกรรม หรือระหว่างพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างประชาชนชุมชนกับผู้สูงอายุในเมือง ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ คือ 1) ควรมีคณะกรรมการบูรณาการเรียนรู้ตลอดชีวิตระดับเมือง เพื่อรองรับในพื้นที่เมืองที่หน่วยงานต่าง ๆ มักทำงานแบบไม่ประสานงานกัน และ 2) ควรมุ่งพัฒนาความสามารถในการบูรณาการเครือข่าย เช่น สนับสนุนบทบาทผู้สูงอายุในฐานะคลังปัญญาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ โดยทำฐานกิจกรรมการเรียนรู้

ในพื้นที่ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุประเภทต่าง ๆ ในบริบทของพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ที่มีความต่างกันในมิติประชากรที่เชื่อมโยงกับประเด็นมุมมองต่าง ๆ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นการสังเคราะห์และวิเคราะห์ประเด็นเนื้อหาที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนา กลไกและเสริมพลังเครือข่ายการจัดการระบบนิเวศการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต เป็นพลังพลเมืองในเขตชุมชนเมือง และชุมชนชนบท จังหวัดยะลา” ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏยะลา งบประมาณเงินอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประเภท Fundamental Fund ปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 และผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ หรือความปลอดภัยทางชีวภาพ เลขที่การรับรอง Soc-1-2568-005 เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2568

เอกสารอ้างอิง

- กานต์ชนิต สุตา คำ และพจนา พิชิตปัจจา. (2565). การพัฒนาตัวแบบระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ กรณีศึกษา หมู่ที่ 11 บ้านทุ่งป่าคาเหนือ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา. วารสารรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์, 13(2), 243-272.
- ชนกันันท์ เจริญบริบูรณ์ และชญาดา จิรกิตติถาวร. (2568). ไทยสุดยอดเหลือมล้ำ “คนรวย 1% ครองทรัพย์สิน 32%”. เรียกใช้เมื่อ 16 มิถุนายน 2569 จาก <https://policywatch.thaipbs.or.th/article/economy-210>
- ชนันภรณ์ อารีกุล. (2566). รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและเครือข่ายการเรียนรู้: การวิจัยแบบพหุ กรณีกและการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสาร Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts), 43(6), 106-118.
- พระครูพิสุทธิปัญญาวินัย และคณะ. (2565). การพัฒนารูปแบบและเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ โรงเรียนผู้สูงอายุ. วารสารวิจัยวิชาการ, 5(1), 11-26.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2551). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนที่ 41 ก หน้า 1-11 (3 มีนาคม 2551).
- มลิวัลย์ เสนาวงษ์. (2568). เพศภาวะชาติพันธุ์ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต: ความหมายและแนวทางในการเรียนรู้ ร่วมกันของผู้สูงอายุปกากะญอ. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 37(1), 127-156.
- สาธิตาน มากชูชิต และคณะ. (2566). แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลนครยะลาโดยใช้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน. มหาราชนครศรีธรรมราชเวชสาร, 7(1), 142-159.
- Cho, J. K. & Lee, J. (2025). Exploring the Association Between Time Dedicated to Lifelong Learning and Volunteering Among Older Adults: Socioeconomic Status as a Moderator. *Journal of Applied Gerontology*, 45(2). <https://doi.org/10.1177/07334648251339513>
- Chumo, I. et al. (2023). Complementarity of Formal and Informal Actors and Their Networks in Support of Vulnerable Populations in Informal Settlements: Governance Diaries Approach. *Frontiers in Public Health*, 10, 1043602. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1043602>
- D’Oria, L. et al. (2021). The Evolution of Resource-Based Inquiry: A Review and Meta-Analytic Integration of the Strategic Resources–Actions–Performance Pathway. *Journal of Management*, 47(6), 1383-1429.



- Gibson, C. B. et al. (2021). Expanding Our Resources: Including Community in the Resource-Based View of the Firm. *Journal of Management*, 47(7), 1878-1908.
- Ide, K. et al. (2025). Participation in Community Gathering Places and Social Capital Among Older Adults: A Longitudinal Study. *SSM-Population Health*, 31, 101828. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2025.101828>
- Lee, K. & Park, J.-H. (2021). Relationships Between Positive Psychological Capital, Social Support, Learning Flow and Successful Aging of Older Adult Learners. *Journal of Lifelong Learning Society*, 17(1), 147-172.
- Lin, K.-C. et al. (2025). Crafting Design Solutions for Lifelong Learning and Health Promotion in Elderly Communities. *SAGE Open*, 15(2), 1-15.
- Mulgan, G. et al. (2007). *Social Innovation: What It Is, Why It Matters, How It Can Be Accelerated*. London: University of Oxford.
- Sixsmith, J. et al. (2023). Enhancing Community Participation Through Age-Friendly Ecosystems: A Rapid Realist Review. *Geriatrics*, 8(3), 52. <https://doi.org/10.3390/geriatrics8030052>.
- Wang, H. & Ran, B. (2023). Network Governance and Collaborative Governance: A Thematic Analysis on Their Similarities, Differences, and Entanglements. *Public Management Review*, 25(6), 1187-1211.